

ՍՈՒՄԱՆԱՍ ՏԻՌՅԱՆ
ՀՀ ԳԱԱ Հրաչյա Աճառյանի
անվան լեզվի ինստիտուտ
Բան. գիտ. թեկնածու
Էլհասցե՝ susannatioyan@yahoo.com

**ՓՈԽ(Ա)– ՆԱԽԱԾԱՆՑՈՎ ՆՈՐԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ
ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԱՐԵՎՍՏԱՀԱՅԵՐԵՆՈՒՄ**

Ամփոփում

Ժամանակի ընթացքում լեզվի բառապաշարը, դրա առանձին միավորները իմաստային այլևայլ փոփոխությունների են ենթարկվում՝ նորագույն հասկացությունների և երևույթների ազդեցությամբ. բառակազմական այս կամ այն մասնիկը՝ ածանցը (նախածանցը, միջածանցը կամ վերջածանցը) կարող են կիրառական փոփոխություններ կրել՝ բառակազմական արդյունավետ կամ արգասավոր միավորից վերածվելով անարգասավորի կամ՝ հակառակը: Փոխա- նախածանցի իմաստային վերլուծությունից պարզ դարձավ, որ այն վերածվել է ավելի գործուն մասնիկի՝ մեր օրերի աշխարհաքաղաքական զարգացումների համահունչ օրինակ՝ փոխհանդուրժողականություն, փոխահաբեկչություն, փոխանվստահություն, փոխբացառում, փոխընդունելի, փոխինտեգրացվել և այլն: Ուսումնասիրությամբ նաև ճշգրտում մտցվեց փոխա- նախածանցով կազմված բառերի ցանկում. այսպես, «երկրորդը ըստ պաշտոնի, աստիճանի, կոչման՝ նախատիպի ցույց տվածի նկատմամբ» բառակազմական նշանակության օրինակների շարքում՝ փոխարքա, փոխգնդապետ, փոխծովակալ, փոխհյուպատոս, փոխնախագահ և այլն, փոխգնդապետի առկայությունը հիմնավորված չէ, քանի որ այն ինքնուրույն սպայական կոչում է հետևյալ շարքում՝ մայոր → փոխգնդապետ → գնդապետ → գեներալ → գեներալ մայոր → գեներալ լեյտենանտ → գեներալ գնդապետ, որտեղ ոչ մեկը հաջորդի ստորա-ն չէ: Նույնը վերաբերում է նաև փոխծովակալ գոյականին, որը ռազմածովային նավատորմի ծովակալական կոչում է՝ ծովակալի և ենթածովակալի միջև, այդ կոչումը կրող մարդ²²: Այսինքն, զինվորական և ռազմական կոչումները այլ սանդղակով պետք է ներկայացվեն:

Բանալի բառեր և արտահայտություններ. նախածանց, վերջածանց, նախատիպ, կիրառական, բառակազմական նշանակություն, արգասավոր,

բառապաշարի զարգացում, բազմանախաձանց, կառուցվածքային ուսումնասիրություն:

Ներածություն

Ժամանակակից հայերենի նախաձանցները, վերջաձանցների համեմատությամբ, փոքրաթիվ են¹, և այդ ցանկում այս՝ համեմատաբար «մեծ ուշադրության» չարժանացած և ոչ այնքան արգասավոր նախաձանցով կազմված բառերը արևմտահայերենի նոր բառերի ցանկում բառակազմական - իմաստային ուշագրավ պատկեր են ներկայացնում. դա արդյունքն է արևմտահայերենի և, առհասարակ, հայերենի բառապաշարի շարունակաբար զարգացման ու հարստացման՝ բառապաշար մուտք գործած և գործող նոր բառերի և բառիմաստների շնորհիվ: Արևմտահայերենի նորաբանությունների բառախմբում, ի մասնավորի, **փոխ(ա)-** նախաձանցով բառերը յուրահատուկ իմաստային ու կառուցվածքային յուրահատկություններ են դրսևորում, ինչին անդրադառնում ենք ստորև:

Մեթոդաբանություն

Թեմայի ուսումնասիրության ընթացքում օգտվել ենք հայ և օտարազգի լեզվաբանական գրականության մեջ ընդունված ու լայնորեն կիրառվող բառակազմական վերլուծությունների մեթոդներից:

***

Նախ մի քանի դիտարկում **փոխ(ա)-** նախաձանցի մասին. «Փոխ-// փոխ(ա)- անանցը,- գրում է Ս. Գալստյանը,- գործածական է մի քանի բառակազմական նշանակություններով:

ա. Փոխա- տարբերակով կազմվող բառերի մի խումբ ցույց է տալիս մի տեղից մի այլ տեղ կատարվող գործողություն. **փոխաբեռնել, փոխաբերել, փոխադրել, փոխանցել, փոխատնկել** և այլն: Բառերի մի այլ խմբում **փոխ-** անանցը ունի «նախատիպի ցույց տված գործողությունը այլ ձևով կատարելու» բառակազմական նշանակություն. **փոխակերպել, փոխաձևել, փոխարկել** և այլն: Իսկ **փոխհատուցել** բաղադրությունը նշանակում է *փոխարենը, փոխադարձաբար*²: Ընդգծված բառերի անանցյալները

¹ Տե՛ս է.դ. Աղայան, Արդի հայերենի առձեռն բացատրական բառարան, Ե., Մանուար, 2014, էջ 1273:

² Մեր կարծիքով, այս շարքում **փոխհատուցելը** ի թիվս այլ օրինակների թվարկելը այնքան էլ հիմնավորված չէ, քանի որ, հարգարժան պրոֆեսորի նշած իմաստներում այն հանդես է եկել երկու, իրարից տարբեր նշանակություններով՝ ա) մեկի

պահպանում են նշված բառակազմական նշանակությունը՝ *փոխաբերություն, փոխադրական, փոխանցիկ* և այլն: Այս մասնակադապարդ գործուն է:

բ. – ություն, ինչպես նաև -ում ածանց ունեցող նախատիպ հիմքերին **փոխա**-ածանցը տալիս է «փոխադարձ կերպով, փոխադարձաբար» ընդհանուր բառակազմական նշանակությունը. **փոխազդեցություն, փոխհարաբերություն, փոխգործողություն, փոխօգնություն, փոխհրաձգություն, փոխներարկում, փոխզիջում** և այլն: Այս մասնակադապարդ ևս գործուն է

գ. Գոյական այլ նախատիպերից **փոխ**- ածանցով կազմվել ու կազմվում են բաղադրություններ «նախատիպի ցույց տվածի փոխարեն, տեղը դրվող, օգտագործվող» բառակազմական նշանակությամբ՝ **փոխանուն, փոխնիշ** (տպագր.) և այլն:

Այս իմաստի հետ է կապվում «երկրորդը ըստ պաշտոնի, աստիճանի, կոչման՝ նախատիպի ցույց տվածի նկատմամբ» բառակազմական նշանակությունը, որ առկա է **փոխարքա, փոխզնդապետ, փոխ-ծովակալ, փոխ-հյուպատոս, փոխնախագահ** և այլ բաղադրություններում: Այս բառակազմական նշանակությամբ ևս ածանցը գործուն է»:³ Այստեղ մեկ նկատառում, ավելի ճիշտ՝ շտկում պետք է անենք. խոսքը **փոխզնդապետ** ածանցյալի մասին է. սա ոչ թե երկրորդը ըստ պաշտոնի, աստիճանի, կամ **ենթա**- իմաստի կրողն է, այլ ինքնուրույն սպայական կոչում է՝ մայոր և գնդապետ կոչումների միջև⁴. այդ թյուրըմբռնումը ուսումնական դասընթացներն ու գիտական ուսումնասիրությունները մեկը մյուսին նմանակելով՝ փոխանցում են գրքից գիրք՝ առանց ճշգրտելու, պարզաբանելու սպայական կոչման իմաստը (մանրամասն՝ ստորև):

փոխարեն և բ) փոխադարձաբար, ըստ որում, ներկայումս հիմնականում և առավելաբար նախաածանցը դրսևորում է իր առաջին իմաստը, օրինակ, «Պետությունը **կփոխհատուցի** լաստանավով փոխադրմամբ առաջացած ծախսերը» (կարդում ենք Հայկական հեռուստատեսության լուրերի՝ 21-ի սահող տողում): ԱՐԵՎԱԿԻ 429 համատեքստերում գերադասում է հենց նշված իմաստը՝ այսպիսի բառակապակցություններում. փոխհատուցել վնասը, փոխհատուցել պակասը, փոխհատուցել ծախսերը, փոխհատուցել գումարը, փոխհատուցել կորցրածը փոխհատուցել հողակտորի արժեքը և այլն: ,

³ Ս. Գալստյան, Ախանցումը և ածանցները ժամանակակից հայերենում, Ե., Եր.համ. հրատ., 1978, էջ 238- 239:

⁴ Տե՛ս էդ. Աղայան, Արդի հայերենի առձեռն բացատրական բառարան, Ե., Մանմար, 2014, էջ 1273:

Էդ. Աղայանի բառարանում այս նախածանցը երեք իմաստներով է ներկայանում.

փոխ¹ – **փոխարինաբար** (փոխ տալ, փոխ առնել), փոխ² – բարդությունների առաջին բաղադրիչ՝ **փոխարինող**, օգնական, տեղակալ իմաստներով...⁵:

Արևելահայերենի ազգային կորպուսի՝ ԱՐԵՎԱԿԻ ծավալուն ընտրանքում⁶ **փոխա-** նախածանցով 10 համատեքստ կա, որոնցում այն հիմնականում հանդես է գալիս **փոխարեն**, **փոխադրել**, **փոխակերպել** իմաստներով. օրինակ, «Ընդլայնել Ում հաջողվել է կատարելությունը նվաճելու ճանապարհին տառապանքը **փոխակերպել** բերկրանքի ու դիմանալ մեծ գայթակղությունների որոգայթում հասունացող տեսողության ցավին», այս խոսքերը, որ գրել է Արա Գուրգադյանը Ուիլյամ Տոլստոյի «Շառաչ եւ ցասում» հայերեն թարգմանության առաջաբանում, այնքան բնորոշ է իր կենսափիլիսոփայությանն ու ապրած երկրային կյանքին» Ազգ, 2004.09.16:

Արևմտահայերենի դասագրքերում⁷, այլև արևմտահայերենի բառապաշարն ընդգրկող բառարաններում կարդում ենք, որ **փոխա-** ն հանդես է գալիս իբրև «նախադրութիւն **փոխանակ**, **փոխարեն**, **տեղը**, **դիմաց**» իմաստներով:

«ՓՈՒՄ ... մասնիկ, որով բարդվում են շատ բառեր՝ **փոխել**, **փոխարինել** ընդհանուր նշանակութիւն», (Ստեփան Մալխասեանց, Հայերեն բացատրական բառարան, Ե., ՀՄՍՌ Պետհրատ., 1944, էջ 2270):

Արևմտահայերենի առկա բառարաններում⁸ նման սեղմ արձանագրված, սակայն արևմտահայ մամուլում (ի մասնավորի «Ազգակ» օրաթերթում) հաճախ հանդիպող հետևյալ կազմությունները՝ ածանցյալները⁹, բառակազմական – իմաստային հարուստ սլաոկեր են ներկայացնում՝ կապված վերոնշյալ նախածանցի իմաստային դրսևորումների հետ. դրանք նաև «Նոր բառեր արևմտահայերենի մէջ» Գիրք

---

⁵ Տես՝ ս Էդ. Աղայան, Արդի հայերենի բացատրական բառարան. շարունակություն, Ե., Հայաստան, 1976., էջ 1524:

⁶ Ի դեպ, թեև նշված Ազգային կորպուսը կոչվում է արևելահայերենի, սակայն այնտեղ մեծապես ներառնված են արևմտահայերեն տեքստեր ևս:

⁷ Ի մասնավորի տե՛ս Յարութիւն Թ. Գայայեան, Բառարան Գանձարան Հայերեն Լեզուի, Գահիրէ, Տպ. Գալֆա, 1938, էջ 519:

⁸ Տե՛ս Նայիրի առցանց բառարանը:

⁹ Փոխախոյան, փոխգիջումնային, փոխընդունելի, փոխընկալում, փոխընտրանք, փոխկապակցել, փոխհամաձայնել, փոխհատուցել, փոխհրամանատար, փոխնախարար, փոխճանաչել, փոխշահավետ, փոխվարչապետ, փոխտնօրեն, փոխքաղաքապետ, փոխադրամիջոցային, փոխանցորդ և այլն:

Ա-ում¹⁰ և Բ-ում¹¹ **փոխ (ա)** նախածանցով արձանագրված ածանցյալներն են՝ հետևյալ իմաստային դրսևորումներով.

1. **«փոխադարձ»** - փոխզիջումնային, փոխընդունելի, փոխընկալում, փոխկապակցել, փոխհամաձայնել, փոխձանաչել, փոխշահավետ,
2. **«ենթա-, ստորա-»** - փոխհրամանատար, փոխախոյան, փոխնախարար, փոխվարչապետ, փոխտնօրեն , փոխքաղաքապետ¹²,
3. **«փոխանակ, փոխարեն՝ վնասի դիմաց»** - փոխհատուցել և
4. **«այլ, ուրիշ»** - այլընտրանք¹³ (ալտերնատիվ), փոխընտրանք:

Փաստորեն վերը ներկայացրած տեսական գրականության, այլև գրական հայերենի բացատրական բառարաններում արձանագրված **փոխա-** նախածանցի դրսևորած բոլոր իմաստները հիմնականում համընկնում են մեր կողմից արձանագրած իմաստների հետ՝ իմաստային որոշ նրբերանգների տարբերությամբ և այս կամ այն իմաստի՝ ժամանակի պահանջներին համընթաց աշխուժացմանը կամ մթագնմանը համապատասխան:

Մեր դիտարկումներից ակնհայտ դարձավ **փոխա-** նախածանցի բառակազմական արգասավորության աճը. հատկապես արդիական ու կիրառունակ են դրա՝ «փոխադարձ, փոխադարձաբար» **փոխհանդուրժողականություն, փոխահաբեկչություն, փոխանվստահություն, փոխբացառում, փոխընդունելի փոխինտեգրացվել, փոխօգտակար** և «ենթա-, ստորա-» իմաստների դրսևորումները՝ **փոխարտգործնախարար, փոխմարզպետ** (այլ նյութերից՝ **փոխտնօրեն, փոխվարչապետ, փոխնախագահ** և այլն), և բազմաթիվ նման բազմաբաղադրիչ կազմությունները¹⁴:

Բացի այդ, հստակեցում ու ճշգրտում մտցվեց **փոխզնդապետ** բառի իմաստային դրսևորման մեջ, այն է՝ ինքնուրույն սպայական կոչում, որը առնչություն չունի ենթա-, ստորա- իմաստների հետ:

¹⁰ Նոր բառեր արևմտահայերենի մեջ, Գիրք Ա, առցանց,

¹¹ Սա դեռ ձեռագիր վիճակում է:

¹² Այս խմբի բառերի շարքում է և փոխզնդապետ-ը, որը զինվորական, սպայական կոչում է և իմաստային որևէ աղերս չունի փոխա- նախածանցի հետ:

¹³ Ռ. Սաքապետոյան, Արևմտահայերեն-արևելախայերեն նոր բառարան «Տիգրան Մեծ» հրատ., Ե., 2011, ցուցակ 1, էջ 361:

¹⁴ Ի մասնավորի տե՛ս Սեդա Էլոյան, Արդի հայերենի նորաբանությունների բառարանը, Ե., Նաիրի, 2002, էջ 469-470:

Ստորև բերում ենք արևմտահայերենում **փոխա-** նախածանցով արձանագրված նորաբանություններն օրինակներով՝ ասվածը հիմնավորելու նկատառումով. օրինակները, բնականաբար, արևմտահայերեն տեքստերից են:

1. ՓՈՒՄԱԽՈՅԵԱՆ, ած., Նոյն դասակարգին մեջ, 18 տարեկան Սուրեն Գրիգորեան բարձրացնելով 328 քկ (145+186), հանդիսացաւ Եւրոպայի **փոխախոյեան** (Ազդակ, 1 Հոկտեմբեր 2021, էջ 7):
2. ՓՈՒՄԶԻՋՈՒՄՆԱՅԻՆ, ած., Փութին Էրտողանի հետ հանդիպումի ընթացքին ընդգծած է Լեռնային Ղարաբաղի տագնապի **փոխզիջումնային** լուծումներու անհրաժեշտութիւնը (Ազդակ, 1 Հոկտեմբեր 2021, էջ 1),:
3. ՓՈՒԸՆԴՈՒՆԵԼԻ, ած., «Փոխարէնը չափազանց կարելոր է կարելիութիւն ստեղծել **փոխընդունելի** հանգուցալուծումներ գտնելու համար», ըսած է Զայցել (Ազդակ, 2 Հոկտեմբեր 2021, էջ 1):
4. ՓՈՒԸՆԿԱԼՈՒՄ, գ., Ոչինչ կրնայ համարժէք ըլլալ կենդանի կատարումի եւ կենդանի սրահի **փոխընկալումը**: Այդ կախարդական մթնոլորտը ստեղծել անկարելի է, երբ եւ հանդիսատեսները եւ դերակատարները կը գտնուին տարանջատ խուցերու մէջ (Ազդակ, 9 Սեպտեմբեր 2021, էջ 3):
5. ՓՈՒԸՆՏՐԱՆՔ, գ., Նման միաձայնութիւն չի նշանակեր հակաժողովրդավարութիւն, ազատութիւններու սահմանափակում կամ իսկական բազմակարծութեան ոտնակոխում, որովհետեւ բազմաթիւ ենթառոյթներ ունեցող ճամբան մէկ է եւ կը հարկադրէ միասնութիւն՝ ձախողած ըլլալը փաստած իշխանաւորներուն **փոխընտրանքին** բիրեղացումով (Ազդակ, 1 Հոկտեմբեր 2021, էջ 5):
6. ՓՈՒԿԱՊԱԿՑԻԼ, բ., «Հայաստան» համահայկական հիմնադրամի առաքելութիւնը համահայկական ցանցային համակարգի ձեւաւորումն է, որուն նպատակը Հայաստանի, Արցախի, ինչպէս նաեւ աշխարհասփիւռ հայկական համայնքներու համաչափ, կայուն եւ **փոխկապակցուած** զարգացման ապահովումն է՝ հիմնուելով ընդհանուր ինքնութեան վրայ (Ազդակ, 20 Հոկտեմբեր 2021, էջ 7):
7. ՓՈՒՀԱՄԱԶԱՅՆԻԼ, բ., Քեմալա-պոլշեիկեան **փոխհամաձայնեցում** ռազմաքաղաքական համագործակցութեան հետեւանք հանդիսացող Մոսկուայի 1921 թուականի մարտի 16-ի եւ անոր ածանցեալ Կարսի 1921 թուականի հոկտեմբերի 13-ի պայմանագիրները հայ ժողովուրդի անժամանցելի իրաւունքներու

- կոպիտ ոտնահարումներ են եւ Մերի դաշնագիրի չէզոքացման փորձ (Ազդակ, 20 Հոկտեմբեր 2021, էջ 2):
8. ՓՈՒՀԱՏՈՒՑԵԼ, բ., Պրկախտի հակամարմինները աւելի արագ կը քայքայուին, սակայն պատուաստանիւթը կը ստիպէ մարմնին արտադրել շատ աւելի շատ, քան անհրաժեշտ է՝ **փոխաստուցելով** անոնց անկումը (Ազդակ, 19 Հոկտեմբեր 2021, էջ 5,8):
  9. ՓՈՒՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐ, գ., Նոյն ծիրին մէջ Ազգային անվտանգութեան ծառայութիւնը խուզարկեց նաեւ զինուած ուժերու ընդհանուր **փոխհրամանատար** Ստեփան Գալստեանի բնակարանը (Ազդակ, 1 Հոկտեմբեր 2021, էջ 1):
  10. ՓՈՒՃԱՆԱՉԵԼ, բ., Իրաւականօրէն կայ ուրեմն խոցելի բաժին. էթէ Կարսը իրաւականօրէն ուժի մէջ ըլլար, այդ պարագային ինչո՞ւ նման նախապայման պիտի արծարծէր Անգարան՝ նոր պայմանագիրով տարածքներն ու սահմանները **փոխճանաչելու** (Ազդակ, 19 Հոկտեմբեր 2021, էջ 1): - էջ 1
  11. ՓՈՒՆԱԽԱՐԱՐ, ած., Թուրքիոյ պաշտպանութեան նախարարութեան պատուիրակութիւնը **փոխնախարար** Մուսիին Տերէի գլխաւորութեամբ այցելած է Նախիջեւան (Ազդակ, 4 Հոկտեմբեր 2021, էջ 8):
  12. ՓՈՒՇԱՀԱԻԷՏ, ած., Փութին նաեւ յայտնած է, որ ռուս-հայկական կապերու զարգացման գործին մէջ զգալի դեր կը խաղայ միջշրջանային գործակցութեան, որ կ'արտօսէ **փոխշահաւէտ** նախագիծեր իրագործել տնտեսական, ընկերային, ենթակառուցային, մարդասիրական եւ բազմաթիւ այլ ոլորտներու մէջ (Ազդակ, 20 Հոկտեմբեր 2021, էջ 8):
  13. ՓՈՒՔԱՂԱՔԱՊԵՏ, գ., Յատկանշական է, որ Գորիսի մէջ քուէներու բացարձակ առաւելութեամբ՝ ստանալով 6269 քուէ կամ ընտրողներու ձայներուն 60,28 առ հարիւրը, վերընտրուեցաւ քաղաքապետ Առուշ Առուշանեան, որ կը գտնուի բանտը, իսկ մինչեւ անոր սզատ արձակումը քաղաքապետի պարտականութիւնները ժամանակաւորապէս կը կատարէ **փոխքաղաքապետ** Մենուա Յովսէփեան (Ազդակ, 19 Հոկտեմբեր 2021, էջ 2):
  14. ՓՈՒՄՆՅՈՐԴ, գ., Ահա այս է դերը թարգմանիչին: Տեսակ մը միջնորդ երկլեզու գրողի երկու Շտերուն, երկու գրողական գիտակցութիւններուն, երկու մշակոյթներու կամ աշխարհներու միջեւ: **Փոխանցորդ** մը, սահմանորդ մը (*Գ. Պ., 2017, էջ 17*):
  15. ՓՈՒԼՐԱՏՈՒՅԻՉ, ած., Այս պատճառներով ալ մեր արտաքին քաղաքականութիւնը աշխարհաքաղաքական բարդ, յարափոփոխ

- պայմաններուն մէջ չպիտի շարունակէ հաւասարակշիռ, **փոխըացուցիչ** վարքագիծը՝ առաւելագոյն անվտանգութիւնը ապահովելու համար անկախութեան (Ազ., 28. 5. 2019):
16. ՓՈՆԿԱՌԱՎԱՐԻՉ, գ., Դոկտ. Յարութիւն Մամուլեանի՝ Լիբանանի կեդրոնական դրամատան նախկին **փոխկառավարիչ** յուղարկաւորութեան արարողութիւնը պիտի կատարուի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ մայր տաճարին մէջ (Ազ., 15. 10. 2020, էջ 3):
17. ՓՈՆՄԻՋՆՈՐԴՈՒՄ, գ., Գրական շարժումներու նման յաջորդականութիւն չէր կրնար անդրադարձներ չունենալ Փարիզի հայ գրողներուն մօտ: Յղումները, մէջբերումները, **փոխմիջնորդումները**, փոխանակումները մեծաթիւ են ու սերտ, նոյնիսկ երբ հազուադէպ են թարգմանութիւնները (Գ.Պ., 2017, էջ 56):

Եզրակացություն

Ինչ են տալիս նման ուսումնասիրությունները. ժամանակի ընթացքում լեզվի բառապաշարը, դրա առանձին միավորները իմաստային և կառուցվածքային այլևայլ փոփոխությունների են ենթարկվում՝ ի հայտ եկած նորագույն հասկացությունների և երևույթների ազդեցությամբ: Բացի այդ, բառակազմական այս կամ այն մասնիկը՝ ածանցը (նախածանցը, միջածանցը և վերջածանցը) նույնպէս կարող է կիրառական փոփոխություններ կրել բառակազմական արդյունավետ կամ արգասավոր միավորից վերածվելով անարգասավորի կամ՝ հակառակը: **Փոխանախածանցի** իմաստային վերլուծությամբ ճշգրտվեցին դրա իմաստային դրսևորումները, պարզ դարձավ, որ այն վերածվել է ավելի գործուն մասնիկի՝ մեր օրերի աշխարհաքաղաքական զարգացումների համահունչ: Վերն արձանագրված օրինակներն ասվածի վառ ապացույցն են. ահա դրանցից մի քանիսը. **փոխհանդուրժողականություն, փոխահարեկչություն, փոխանվտառություն, փոխբացառում, փոխբացարկ, փոխընդունելի, փոխինտեգրացվել** և այլն: Պարզաբանվեց կամ հստակեցում մտցվեց **փոխա-** նախածանցով կազմված բառերի ցանկում. ի մասնավորի՝ «երկրորդը ըստ պաշտոնի, աստիճանի, կոչման՝ նախատիպի ցույց տվածի նկատմամբ» բառակազմական նշանակութան օրինակների շարքում՝ **փոխարքա, փոխգնդապետ, փոխծովակալ, փոխյուպատոս, փոխնախագահ** և այլն, **փոխգնդապետ** և **փոխծովակալ** գոյականների առկայության անհամատեղելիությունը: Ինչպէս նշել ենք շարադրանքում, դրանք ինքնուրույն սպայական կոչումներ են. առաջինը՝ մայրը և գնդապետ կոչումների միջև, հետևյալ շարքում՝ **մայր- փոխգնդապետ – գնդապետ – զեներալ – զեներալ մայր – զեներալ լեյտենանտ – զեներալ գնդապետ**,

որտեղ աստիճանը հանդես է եկել իր՝ ոչ թե երկրորդը, ստորա-ն, այլ կոչումների առաջնորման աստիճանական շարք նշանակությամբ. երկրորդը՝ **փոխծովակալ**, ռազմածովային նավատորմի ծովակալական կոչում է՝ ծովակալի և ենթածովակալի միջև, այդ կոչումը կրող մարդ²³: Այսինքն, զինվորական և ռազմական կոչումները այլ սանդղակով պետք է ներկայացվեն, քանի որ դրանք ոչ թե երկրորդն են ըստ պաշտոնների, աստիճանի, կոչման, այլ ինքնուրույն սպայական կոչումներ ծառայողական յուրօրինակ շարքում:

Ուսումնասիրությամբ վեր հանված բազմաբարդ ածանցյալները նաև աղերս ունեն կառուցվածքային ուսումնասիրության, քանի որ դրանց մեջ առկա են բազմանախածանց՝ **փոխանվստահություն, փոխներարկում, փոխհամաձայնեցում, բազմավերջածանց՝ փոխահաբեկչություն, փոխընտրանքայնություն** և բազմանախածանցավերջածանցավորներ՝ **փոխհանդուրժողականություն, փոխհամատեղելիություն**, որ ինչպես կառուցվածքային, այնպես էլ ածանցման պատճառաբանվածության տեսակետներից անչափ ուշագրավ պատկեր են ներկայացնում:

Сусанна Тиоян

Неологизмы с приставкой «փոխ» (пох) в современном западно-армянском языке

Заключение

Ключевые слова и выражения: префикс, суффикс, прототип, прикладное, словообразовательное значение, продуктивный, развитие словарного запаса, многопрефиксный, структурное исследование.

Лексический состав языка, его отдельные единицы со временем подвергаются разнообразным изменениям по мере появления новых концептов и явлений. Аффикс слова – префикс, инфикс или суффикс – могут видоизменяться, при этом превращаясь из продуктивной единицы в непродуктивную и наоборот. Из семантического анализа приставки –փոխ становится ясно, что она превратилась в более продуктивную единицу в силу геополитического развития в наши дни, например: **փոխհանդուրժողականություն, փոխահաբեկչություն, փոխանվստահու-**

²³ Տե՛ս էդ. Աղայան, Արդի հայերենի առձեռն բացատրական բառարան, Ե., Մանմար, 2014, էջ 1273:

թյուն, փոխբացառում, փոխընդունելի, փոխինտեգրացվել և т.д.В результате анализа был уточнен список слов, которые начинаются с приставкой –փոխ. Так, например, в списке примеров со словообразовательным значением “второй по должности, степени, званию”, а именно - փոխարք, փոխգնդապետ, փոխծովակալ, փոխհյուպատոս, փոխնախագահ - наличие փոխգնդապետ не обосновано, поскольку оно является отдельным воинским званием в следующем семантическом ряду: մայր- փոխգնդապետ – գնդապետ – գեներալ – գեներալ մայր – գեներալ լեյտենանտ – գեներալ գնդապետ, где ни одно из указанных званий не ниже следующего. То же самое относится существительного փոխծովակալ, которое в морском флоте является воинским званием адмиралтейства, то есть “человек, который носит данное звание”. Это означает, что воинские и армейские звания нужно представлять в отдельной лексической шкале.

Susanna Tioyan

Neologisms with the Prefix փոխ (pokh) in Western Armenian

Conclusion

Keywords and expressions: prefix, suffix, prototype, applied, word-formation meaning, productive, vocabulary development, multi-prefix, structural research.

In the course of time, vocabulary units of a language are bound to undergo various changes, being influenced by up-to-date concepts and phenomena. Word-forming units such as prefix, infix and suffix are likely to undergo functional changes, thus being transformed from a productive unit into a non-productive one and the other way round. The semantic analysis of the prefix փոխ has revealed that it has become a productive unit due to the recent geopolitical changes, for example: փոխհանդուրժողականություն, փոխահաբեկչություն, փոխանվտասահություն, փոխբացառում, փոխընդունելի, փոխինտեգրացվել and others. The analysis has also clarified the list of words formed with the prefix փոխ. Thus, in the range of words with the derivational meaning “the second in order” փոխարք, փոխգնդապետ, փոխծովակալ, փոխհյուպատոս, փոխնախագահ and some others, the word փոխգնդապետ is not justified, since it is a separate military title in the range մայր- փոխգնդապետ – գնդապետ – գեներալ – գեներալ մայր – գեներալ լեյտենանտ – գեներալ գնդապետ, where none of the units is subordinate to the following one. The same refers to the noun “vice-admiral”, which is a military title

in Navy, a rank between «admiral» and «subadmiral». This implies that military titles should be presented in a different scales.

Օգտագործված գրականություն

1. Էդ. Աղայան, Արդի հայերենի առձեռն բացատրական բառարան, Ե., Մանմար, 2014, 1327 էջ:
2. Ս. Գալստյան, Ախանցումը և ածանցները ժամանակակից հայերենում, Ե., Եր.համ. հրատ., 1978, 324 էջ :
3. Յարութին Թ. Գայայեան, Բառարան Գանձարան Հայերէն Լեզուի, Գահիրէ, Տպ. Գալֆա, 1938, 544 էջ:
4. Ռ. Սաքալետոյան, Արեւմտահայերէն-արեւելահայերէն նոր բառարան, «Տիգրան Մեծ» հրատ., Ե., 2011, ցուցակ 1, 382 էջ:
5. Սեդա Էլոյան, Արդի հայերենի նորաբանությունների բառարանը, Ե., Նաիրի, 2002, 492 էջ:

Խմբագրություն է ուղարկվել 07.10.2022թ.

Հանձնարարվել է գրախոսության 22.10.2022թ.

Տպագրության է հանձնարարվել 06.12.2022թ.